

УДК 342.725:314.151.3(477)

JEL Classification: K37, J61, R23

DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr250708.02>

Ковтун В. В.,

аспірант кафедри державного
управління і місцевого самоврядування,
Національний технічний університет
"Дніпровська політехніка", м. Дніпро

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Війна в Україні актуалізувала широкий спектр правових проблем, пов'язаних із внутрішнім переміщенням населення. Центром уваги стають питання оновлення й адаптації законодавства, спрямованого не стільки на механіку надання соціальних послуг, скільки на створення реальних і дієвих гарантій правового захисту статусу внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

В першу чергу існує потреба у розробці єдиних, чітких та прозорих правил визначення статусу ВПО, що унеможливить дискримінацію і бюрократичні перепони. Фактично, сучасна система має перейти від декларативного оформлення до матеріального наповнення цього статусу, тобто забезпечити реальні механізми захисту прав людини, поваги до гідності та недопущення правового вакууму для цієї уразливої категорії громадян.

Одним із ключових напрямів реформування є гармонізація національного законодавства про ВПО з міжнародними стандартами у сфері захисту прав людини, зокрема Керівними принципами ООН щодо внутрішнього переміщення. Така гармонізація передбачає розробку спеціальних процедур захисту майнових, житлових, трудових і виборчих прав ВПО, а також ефективних засобів юридичного захисту проти потенційних порушень.

Особливої актуальності набуває створення незалежних органів правового моніторингу за дотриманням прав ВПО, які могли б не лише розглядати скарги, а й виступати ініціаторами змін для подолання системних проблем і недосконалостей нормативної бази. Важливим аспектом є правова просвіта та інформування ВПО про їхні права, механізми захисту, способи оскарження дій чи рішень органів влади та роботодавців.

Серйозною проблемою залишається відсутність дієвих механізмів компенсації за втрачене чи відібране майно, а також правова чіткість у питаннях відновлення майнових прав після деокупації. Вирішення цієї

проблеми можливе шляхом створення державного реєстру втрат і чіткої законодавчої процедури компенсації, що відповідатиме як національним, так і міжнародним вимогам справедливості. Крім того, потребує доопрацювання питання забезпечення реальної юридичної рівності ВПО із рештою громадян у питаннях виборчого права, свободи пересування, доступу до правосуддя й реалізації трудових прав незалежно від регіону переміщення. Саме на законодавчому рівні має бути остаточно подолана будь-яка дискримінації за ознакою статусу ВПО.

Аналіз сучасних досліджень механізмів інтеграції ВПО в Україні виявив основні напрями і проблеми цієї сфери. Ю.Легеза та Шевирталов акцентують на потребі системного підходу та координації між органами влади, громадським сектором і міжнародними партнерами; наголошують, що відсутність цілісної стратегії ускладнює адаптацію ВПО [1; 2]. Дяченко виділяє нерівномірність ресурсів регіонів як ключовий бар'єр, пропонуючи локальні інтеграційні програми [3]. Тихончук і Боровик підкреслюють значення децентралізації та посилення ролі громад [4].

Аналіз сучасних досліджень свідчить: вирішення правових проблем внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні в умовах війни вимагає системного, структурованого підходу, що охоплює як вдосконалення законодавства, так і запровадження дієвих механізмів захисту прав. Передусім, необхідно кодифікувати правовий статус ВПО – розробити і ухвалити спеціалізований закон, що чітко визначатиме порядок набуття, підтвердження та втрати статусу внутрішньо переміщеної особи, а також установить гарантії, права й обов'язки цієї категорії громадян з урахуванням воєнної специфіки і динаміки переміщення. Окремої уваги потребує майнова сфера: слід створити прозорі процедури реєстрації втрат і пошкоджень майна у зв'язку зі збройним конфліктом, зокрема запровадити електронний реєстр відповідних заяв, доступний із будь-якої точки країни або за її межами. Це стане підґрунтям для подальших компенсацій чи реституцій.

Важливе значення має гарантування виборчих прав та політичної участі ВПО: до виборчого законодавства доречно внести зміни, що забезпечать можливість голосування та підвищення репрезентованості переміщених громадян у нових громадах, зокрема через спрощення реєстраційних процедур і адресної ідентифікації. Не менш актуальним є поступова імплементація міжнародних стандартів, передусім Керівних принципів ООН щодо внутрішнього переміщення, із чіткими процедурними механізмами реалізації й контролю за дотриманням прав людини незалежно від місця перебування.

Також необхідно істотно розширити мережу безоплатної правової допомоги для ВПО, залучивши правозахисні організації, місцеві ініціативи й міжнародних партнерів, а для подолання бар'єрів – забезпечити доступ до електронних судових та адміністративних процедур, зокрема через віддалену ідентифікацію та подання документів онлайн. Важливим залишається реформування сфери працевлаштування та освіти – варто законодавчо передбачити особливий статус ВПО при пошуку роботи, спростити визнання дипломів і кваліфікацій, гарантувати рівний доступ до соціальних страхових виплат і фондів, що сприяє професійній та економічній реінтеграції.

Для забезпечення ефективного моніторингу й вирішення проблем системного характеру доцільно створити незалежний орган чи підрозділ із прав ВПО (наприклад, на базі Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини), який здійснював би моніторинг становища переселенців, аналіз практик застосування законодавства та обробку колективних скарг. Трансформація підходів до правового захисту переміщених осіб має базуватися на постійній координації між урядом, органами місцевої влади, громадами, міжнародними організаціями та безпосередньо самими ВПО як активними учасниками процесу. Такий комплексний і скоординований підхід не лише усуне наявні правові прогалини, а й створить нову інклюзивну модель гарантованого захисту прав внутрішньо переміщених осіб, адекватну до реалій воєнного часу.

Список використаних джерел

1. Легеза Ю. О., Шевирталов В. С. Публічне управління процесами соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. № 1. С. 125-128. DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.1.21>.
2. Шевирталов В. С. Правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2024. № 2. С. 73-78. DOI: <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2024.2.10>.
3. Дяченко А. В. Напрями підвищення рівня інтеграційної спроможності внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. № 3. С. 62-68. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IM AGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/dums_2018_3_10.pdf.
4. Тихончук Л., Боровик М. Публічне управління інтеграційними процесами внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади. *Механізм регулювання економіки*. 2023. № 3 (101). С. 50-54. DOI: <https://doi.org/10.32782/mer.2023.101.07>.